
Θέμα: Η κατοικία και η ερμηνεία των πολιτιστικών προτύπων.

Εισηγητής: **Κ. Μωραΐτης**, αρχιτέκτονας, λέκτορας Ε.Μ.Π.

Κατ' αρχήν, ας ξεκινήσω λιγάκι από το λόγο αυτής της παρουσίασης. Αναφέρεται περισσότερο σε μια εκπαιδευτική διαδικασία και λιγότερο σε μια επαγγελματική διαδικασία. Αναφέρεται, δηλαδή, περισσότερο στα μαθήματα τα οποία γίνονται στον τομέα 3 του Τμήματος Αρχιτεκτόνων του Ε.Μ.Π. στην περιοχή αρχιτεκτονικός χώρος κι επικοινωνία.

Η βασική θέση που στηρίζει αυτά τα μαθήματα και η οποία στηρίζει και την εισήγησή μου, είναι πως τα πρότυπά μας για την κατοικία, με πολύ ευρύτερο τρόπο η λέξη πρότυπα από τη λέξη στάνταρ, τα πρότυπά μας για την κατοικία είναι πρωτο-πολιτιστικά σχετικά. Δηλαδή, δεν διακρίνονται από μια πολιτιστική υπερχρονική σταθερότητα και λίγο-πολύ ο τίτλος «Ανθρώπινες λειτουργίες» με βοηθάει να συνδέσω το θέμα με την εισήγησή μου.

Υπάρχει μια σύγχρονη αντίληψη, λοιπόν, ένας σύγχρονος πολιτισμός που έχει μεταβάλει την αντίληψή μας για την κατοικία. Αλλά μέσα σ' αυτό το σύγχρονο πολιτισμό θα πρέπει να εξακολουθούμε να διατηρούμε την αντίληψή μας για τη διαφορά ομάδων, οικονομική διαφορά ομάδων, εθνική διαφορά ομάδων, θρησκευτική διαφορά ομάδων.

Και το πρόβλημα φαντάζομαι τα επόμενα χρόνια με τις μεταναστεύσεις των πληθυσμών στην Ευρώπη, θα ενταθεί ακόμα περισσότερο.

Το πρόβλημα, εν τούτοις, που θα θίξω περισσότερο, είναι ένας τύπος πολιτιστικής διαφοράς. Ο τύπος πολιτιστικής διαφοράς που διαφοροποιεί τον ειδικό σχεδιαστή από τον αποδέκτη του έργου του. Αυτό που πολύ χοντρικά συνηθίζουμε να αποκαλούμε στο επάγγελμα: αρχιτέκτονα και χρήστη. Υποθετικά, ο αρ-

χιτέκτονας είναι ένα άτομο καθορισμένο κοινωνικά για τη συγκεκριμένη εργασία σχεδιασμού της κατοικίας.

Αλλά φαντασθείτε έναν αρχιτέκτονα, ας πούμε, σπουδασμένο στη Γερμανία που κατάγεται από το Βόλο, μοντερνιστή ας δεχθούμε έτσι υποθετικά, που επιστρέφει ξανά στο Βόλο για να εργασθεί. Και φαντασθείτε τώρα αυτό το πολιτιστικό πρότυπο που πρόκειται να μεταφέρει αυτός ο συγκεκριμένος άνθρωπος και τη συσχέτιση αυτού του πολιτιστικού προτύπου με το χρήστη ο οποίος θα αποδεχθεί την κατοικία που του σχεδιάζει.

Φαντασθείτε το πρόβλημα ακόμα περιπλοκότερα, φαντασθείτε την αντίληψη που πολλοί από μας διακινούμε, ότι, κατ' αρχήν, έχουμε μια ανώτερη αντίληψη για τα πράγματα, μια ανώτερη αντίληψη για τη ζωή των ανθρώπων απ' ό,τι οι ίδιοι διαθέτουν για το χώρο ζωής τους. Φαντασθείτε ακόμα, ότι ο τρόπος με τον οποίο διακινείται η αρχιτεκτονική γνώση, κάθε άλλο παρά επιστημονικός στο σύνολό του είναι.

Υπάρχει μια διαδικασία βιομηχανοποίησης της αρχιτεκτονικής γνώσης αντίστοιχη με τη βιομηχανοποίηση άλλων πραγμάτων, παραγωγής θεωριών που πρέπει να αναπαράγονται και διαρκώς να γίνονται καινούργιες, παραγωγής βιβλίων και περιοδικών που πρέπει να διακινούν αυτή την αρχιτεκτονική πληροφορία και εν τέλει, σε μεγάλα πανεπιστήμια του εξωτερικού που έχουν υπηρεσιακή δομή παραγωγής νέων διδασκόντων.

Φαντασθείτε, λοιπόν, ότι αυτό που αποκαλούμε ακαδημαϊκή γνώση, πια δεν έχει με κανένα τρόπο την τέλεια επιστημονική αντίληψη την οποία της αποδίδα-

με, μέχρι πρότινος τουλάχιστον.

Θα έλεγα ότι αυτή η ιδιαιτερότητα της αρχιτεκτονικής γνώσης και ότι αυτή η ιδιαιτερότητα με την οποία η αρχιτεκτονική γνώση κάθε άλλο παρά αντικειμενικά αντιλαμβάνεται τα πολιτιστικά πρότυπα των ανθρώπων για τους οποίους κατασκευάζει κατοικίες, δεν είναι αποκλειστικό πρόβλημα της αρχιτεκτονικής.

Στους χώρους των κοινωνικών επιστημών, το πρόβλημα έχει εντοπισθεί κι έχει τεκμηριωθεί θεωρητικά εδώ και αρκετά χρόνια. Ο Κλωντ Λεβιστρός ισχυριζόταν κάπου ότι ο ανθρωπολόγος καταλήγει τελικά ένας άνθρωπος χωρίς πατρίδα, ένας άνθρωπος που δεν ξέρει από πού προέρχεται, ούτε πού πηγαίνει.

Ακόμη περισσότερο ο κοινωνικός επιστήμονας, όπως και ο αρχιτέκτονας, μπορεί να έχει αυτού του είδους την αντίληψη ανωτερότητας απέναντι στο παρατηρούμενο άτομο ή στο άτομο που αποτελεί το χρήστη του. Ή, αντίστροφα φαίνεται, αλλά είναι περίπου το ίδιο, να εξιδανικεύει το χρήστη ή να εξιδανικεύει το πολιτιστικό πρότυπο στο οποίο απευθύνεται.

Αναφερόμαστε, λοιπόν, σ' ένα φαύλο κύκλο πραγμάτων, σ' ένα φαύλο κύκλο ερμηνειών, ανάμεσα στους αρχιτέκτονες που καταναλώνουν εικόνες της παιδείας τους και στους χρήστες που επίσης καταναλώνουν εικόνες της παιδείας τους και ας δεχθούμε ότι μέσα σ' αυτή τη διαδικασία παραγωγής πολιτιστικών προτύπων που περιλαμβάνουν περίπου τα πάντα (όπως λέει ο Έλιοτ από τον τελικό του κυπέλλου μέχρι τον τρόπο της κατοικίας μας), ας φαντασθούμε, λοιπόν, ότι σ' αυτό το φαύλο κύκλο πρέπει να παρέμβουμε διδακτικά.

Η πρόταση που έγινε τα τελευταία χρόνια στα πλαίσια των μαθημάτων μας, ήταν ότι ο τρόπος να αντιληφθούν τα παιδιά τη σχετικότητα των πραγμάτων, τη σχετικότητα, είτε των λειτουργικών, είτε των αισθητικών, είτε ακόμα και των κατασκευαστικών πρακτικών, ήταν να έχουν μια συγκριτική δυνατότητα στη διάρκεια των σπουδών τους.

Στα πλαίσια λοιπόν των μαθημάτων που αφορούν την κατοικία, ένα κομμάτι του μαθήματος αφιερώνεται σε μια διεξοδικότατη ανάλυση τύπων κατοικίας.

Τα παιδιά είναι υποχρεωμένα να επιλέξουν από μια περιοχή αστική, περιοχή κατοικίας που φαίνεται ότι έχει κάποια προβλήματα, περιοχή αυθαιρέτων συνήθως, να επιλέξουν τρία παραδείγματα κατοικιών που υπάρχουν και να τις αναλύσουν, γνωρίζοντας τέλεια τις οικογένειες των κατοικιών αυτών, καταγράφοντας, αποτυπώνοντας τις κατοικίες τις ίδιες και αποκτώντας μια συνολικότερη εικόνα για τον οικισμό.

Αυτές τις τρεις κατοικίες λοιπόν, είναι υποχρεωμένοι να τις συγκρίνουν με τρεις άλλες κατοικίες που διαλέγουν με μεγαλύτερη ελευθερία, ανάμεσα σ' ένα μεγάλο κύκλο παραδειγμάτων. Σ' αυτές τις δεύτερες κατοικίες μπορεί να περιλαμβάνεται ένα αστικό διαμέρισμα, είτε μια ακριβότερη κατασκευή μονοκατοικίας, είτε μπορεί να περιλαμβάνεται ένα επώνυμο αρχιτεκτονικό έργο, αν το θελήσουν.

Σκοπός του μαθήματος είναι να δημιουργήσει μια συ-

γκριτική αντίληψη για τα πράγματα στα παιδιά, να τους δείξει ότι μερικές φορές οι λειτουργίες ή οι απόψεις που θεωρούν σίγουρες και βέβαιες, δεν είναι καθόλου σίγουρες και δεν είναι καθόλου βέβαιες και να τους οδηγήσει σε μια συγκεκριμένη αντιμετώπιση στο δεύτερο κομμάτι του μαθήματος, όπου καλούνται να συνθέσουν μια κατοικία για μια από τις συγκεκριμένες οικογένειες τις οποίες ανέλυσαν και τις οποίες γνωρίζουν πια, τόσο σαν οικογενειακή δομή, όσο και σαν πολιτιστική δομή ή, αν θέλετε, σαν συγκεκριμένες ιδιοτυπίες και συγκεκριμένα ενδιαφέροντα.

Λοιπόν, θα άξιζε ίσως να έχουμε μια σειρά από τα slides που έχω να σας δείξω. Το χαρακτηριστικό είναι ότι αν για τη δικιά μου γενιά σπουδαστών, την κα Σαββινίδου, ας πούμε, εμένα, μερικά πράγματα θεωρούνταν δεδομένα, θεωρείτο δεδομένο δηλαδή ότι μια κατοικία στον ελληνικό χώρο έχει να κάνει σε σχέση με τον υπαίθριο χώρο, έχει να κάνει σε σχέση με μια υπαίθρια διαμονή των κατοίκων και μια υπαίθρια διαβίωση σε μεγάλο κομμάτι του χρόνου, για τους νέους σπουδαστές της αρχιτεκτονικής αυτό δεν είναι καθόλου σίγουρο.

Πράγματα τα οποία θεωρούσαμε πολιτιστικά δεδομένα ή κλιματολογικά δεδομένα, για τους νέους ανθρώπους τείνουν να εξοβελιστούν από εικόνες στυλ οι οποίες κυκλοφορούν και διανέμονται μέσα απ' τη διαδικασία παραγωγής και διανομής αρχιτεκτονικής πληροφορίας που ανέφερα προηγούμενα.

Λοιπόν, η διαδικασία που καθορίζει την ανάλυση είναι συνήθως από το γενικότερο στο ειδικότερο. Δηλαδή, ένας εντοπισμός μιας περιοχής, το κομμάτι του πολεοδομικού χάρτη που βλέπετε είναι περιοχή αυθαιρέτων στο Πέραμα, μια περιοχή στην οποία δουλέψαμε τα δύο τελευταία χρόνια με τους φοιτητές της αρχιτεκτονικής και σ' αυτήν εντοπίζουν τα σπίτια τα οποία πρόκειται να αναλύσουν, καταγραμμένα στη διαφάνεια που βλέπετε με χρώμα.

Από κει και πέρα, προχωρούν σε μια εγγύτερη όραση, δηλαδή τον τρόπο με τον οποίο συντίθεται αυτό το κτίριο κατοικίας μέσα στο οικόπεδό του, η σχέση του δηλαδή με το οικόπεδο που έχει κτισθεί, με τη θέα, με τους προσανατολισμούς.

Και το αμέσως επόμενο στάδιο είναι μια γενετική προσέγγιση αυτής της κατοικίας. Στις περιπτώσεις αυθαιρέτων, στις περιπτώσεις αυτοστέγασης, υπάρχει μια διαδικασία ανάπτυξης της κατοικίας μέσα στο χρόνο, που ακολουθεί αρκετά τακτικά την οικονομική δυνατότητα της οικογένειας, αλλά επίσης τις οικογενειακές απαιτήσεις που αυξάνονται ή μεταβάλλονται με το χρόνο.

Υπάρχει, λοιπόν, μια διαδικασία που προσπαθούν να βρουν τα παιδιά, συζητώντας με τις οικογένειες, προσπαθούν να αντιληφθούν τον τρόπο που αναπτύχθηκε η κατοικία, στο οικόπεδο, ακολουθώντας αυτές τις διαφοροποιήσεις ή τις εξελίξεις στο χρόνο για τις οποίες μιλήσα προηγούμενα.

Έτσι μπορούν, ας πούμε, να διαπιστώσουν πράγματα. Όπως ότι σ' αυτά τα οικόπεδα στο Πέραμα για λό-

γους κλίσης του εδάφους, για λόγους θέας, για λόγους προσανατολισμού, για λόγους άνεσης του οικοπέδου (είναι αυθαίρετα, δεν υπήρχε στην αρχή ο περιορισμός όταν κτιζόντουσαν), συνήθως οι κατοικίες που αναπτύσσονται παραθετικά, διαμορφώνουν ένα γραμμικό τύπο στραμμένο στη μια του άκρη για να προφυλαχθεί από τη δυσμενή πλευρά, σε σχήμα «Γ».

Αργότερα, όταν οι ανάγκες αυξάνονται, συμπληρώνεται αυτός ο τύπος καθιστώντας κάποιον υπαίθριο χώρο, καθιστώντας τον εσωτερικό.

Πάρα πολύ τακτικά αυτός ο εσωτερικός χώρος διατηρεί στοιχεία του υπαίθριου χώρου. Είναι δηλαδή τζαμένιος, λειτουργεί σαν ένα solarium, για να χρησιμοποιήσω μια λατινογενή λέξη, λειτουργεί σαν ένας χώρος που το καλοκαίρι ανοίγει, το χειμώνα κλείνει, λειτουργεί με τις μεθόδους παθητικών συστημάτων που συνήθως θεωρητικοποιούμε οι αρχιτέκτονες, αλλά που πάρα πολύ τακτικά οι αυτοστεγαζόμενοι κάτοικοι τείνουν να γνωρίσουν ήδη, είτε επειδή η κατοικία αναπτύσσεται πάρα πολύ αργά μέσα στο χρόνο, είτε επειδή οι άνθρωποι αυτοί έχουν μια προηγούμενη εμπειρία, είτε επειδή πάρα πολλές φορές οι κάτοικοι είναι οι ίδιοι οικοδόμοι κι έχουν για άμεση γνώση κατασκευαστικών πρακτικών.

Απόψεις για τον τρόπο που συντίθεται ο υπαίθριος χώρος σ' αυτές τις κατοικίες και που αποτελεί χώρο διαμονής κατά το μεγαλύτερο κομμάτι του χρόνου. Και σε δεύτερο στάδιο ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσονται λειτουργικά οι κατοικίες τους.

Ένα από τα προβλήματα τα οποία τίθενται σε παρουσιάσεις αυτών των συγκεκριμένων διαφανειών, είναι η σχεδιαστική ποιότητα των παρουσιαζόμενων στοιχείων. Τα παιδιά είναι υποχρεωμένα να εκφραστούν αποκλειστικά με σχέδια, ελάχιστα με λόγο, πιστεύοντας ότι αυτή η διαδικασία σχεδίασης τους αναγκάζει να αναπτύξουν μια οικειότητα με πράγματα τα οποία θα διαφοροποιόντουσαν αν τα παρουσιάζαμε λεκτικά.

Δηλαδή, με σχέσεις μετρικές όπως σχέσεις κλίμακας, με ποιότητες χώρου που μαθαίνουν να τις κατέχουν σχεδιάζοντάς τες.

Σ.Σ.: Γίνεται προβολή διαφανειών.

Στη συνέχεια, η ανάλυση της κατοικίας φτάνει στο επίπεδο του εσωτερικού χώρου και ουσιαστικά εξετάζεται πια ο τρόπος με τον οποίο συγκροτείται ο χώρος της κατοικίας από τα έπιπλα, η πυκνότητα χώρου που φαίνεται σ' αυτές τις κατοικίες που, πιθανόν, είναι τελείως διαφορετική από την πυκνότητα χώρου που έχουν οι ίδιοι να αντιμετωπίζουν στις δικές τους κατοικίες ή σε λιγότερα παραδείγματα κατασκευών.

Και φτάνει μέχρι πολύ ειδικές, αν θέλετε, θεωρήσεις, δηλαδή τον τρόπο που συγκροτείται ο χώρος εσωτερικά γύρω από τις πηγές τεχνητού φωτισμού ή γύρω από τα παράθυρα, του τρόπου που διαμορφώνονται τα δάπεδα, προκειμένου να καθορίσουν περιοχές λειτουργίας μεσ' το σπίτι κ.ο.κ.

Η εργασία που παρουσιάζεται έχει τον τίτλο (τον έδωσαν τα ίδια τα παιδιά), «Necessitivity of a mass

murderer». Είναι μου φαίνεται τίτλος από κάποιο κινηματογραφικό έργο. Είναι, ας πούμε, ένας ειρωνικός χαρακτηρισμός γι' αυτό που πιστεύουν ότι μπορεί να καταλήξουν να είναι σαν κατασκευαστές μαζικών συγκροτημάτων χωρίς προσέγγιση των ιδιοτήτων κάθε φορά.

Το άλλο χαρακτηριστικό αυτού του παραδείγματος που σας δείχνω, που ουσιαστικά περιλαμβάνει 3 ή 4 κατοικίες, αυτή είναι η πρώτη κατοικία που βλέπουμε, είναι ότι στο τέλος της εργασίας ο ένας από τους τρεις σπουδαστές ζήτησε να αναλύσει και να παρουσιάσει το σπίτι που είχε κατασκευάσει ο παππούς του, αυθαίρετος αυτοκατασκευαστής κι ο ίδιος και στο οποίο ανακάλυπτε τελικά μετά από χρόνια, μια ευφυία κατασκευής και μια ευφυία ανάπτυξης μέσα στο χρόνο, που για πολλά χρόνια ισχυρίσθηκε ο ίδιος ότι είχε μάθει να αγνοεί ή τουλάχιστον να τη θεωρεί κατώτερη. Για που δεν προερχόταν από μια επίσημη λόγια αρχιτεκτονική.

Αυτό είναι το δεύτερο σπίτι στο Πέραμα. Πάλι οι σπουδαστές προσπαθούν να επεξεργασθούν τη σχέση του κτιρίου με τον υπαίθριο χώρο, τον τρόπο που αναπτύσσονται οι λειτουργίες μέσα στο χώρο, χωρίς σώνει και καλά να εγκλωβίζονται σε ένα κέλυφος. Ένα αξονομετρικό απ' τα πάνω, προσπαθώντας να δούνε την ένταση των επίπλων σ' αυτό το χώρο που είναι στενός συνήθως, μια περισσότερο μετρημένη καταγραφή της κάτοψης, η σχέση του κτιρίου με το οικόπεδο.

Σχέδια επί σχεδίων, διαρκούς αν θέλετε σχεδιαστικής προσέγγισης του ίδιου πράγματος, μέχρι που πια να καταφέρουν να αποκτήσουν μια αμεσότητα αντίληψης του τρόπου που αναπτύχθηκε αυτή η κατοικία και του τρόπου που ζει η οικογένεια σ' αυτή.

Αυτή είναι η δεύτερη κατοικία στο Πέραμα, ένα κομμάτι του εσωτερικού χώρου όπου υπάρχει μια λογική κολάζ ανάμεσα σε φωτογραφίες και συμπληρώματα σκαριφημάτων δικά τους, ο τρόπος που λειτουργούν τα έπιπλα, τα χρώματα, τα δάπεδα.

Κι αυτό είναι το σπίτι του παππού, η διαδικασία ανάπτυξης του, η οποία σε πρώτη φάση περιελάμβανε δύο ανεξάρτητα κομμάτια μέσα σε οικόπεδο, χωρίς να συνδέονται με εσωτερικό χώρο, που συμπληρώθηκε με τα χρόνια, όταν γεννήθηκε ο ίδιος και τ' αδέρφια του.

Υπάρχει μια διαδικασία μετάβασης από τον υπαίθριο χώρο σε κλειστούς χώρους οι οποίοι εντάσσονται σε κομμάτια υπαίθρια του οικοπέδου, τα οποία όμως διατηρούν στοιχεία αυτής της υπαίθριότητας ακόμα κι όταν γίνονται κλειστά, είναι δηλαδή πολύ φωτεινά, είναι τζάμια, είναι με ελαφρές κατασκευές.

Ο παππούς ήταν τσαγκάρης στο τελευταίο κομμάτι της ζωής του, αλλά σε μια πρώιμη φάση δούλεψε σε μεταλλικές κατασκευές. Το σπίτι σε πολύ μεγάλο του κομμάτι είναι φτιαγμένο με μεταλλική κατασκευή που χωρίς να είναι ιδιαίτερα καλλιεπής είναι ευφυέστατη συνήθως με χρήση υλικών που εύρισκε από κατεδαφισμένες οικοδομές.

Η οικοδομική που χρησιμοποιούσε ο παππούς για τη στέγαση, έριξε σε δεύτερη φάση πάνω στο ελενίτ μια πολύ λεπτή φλούδα μπετόν για να επιλύσει τα προβλήματα που είχε, αφού έβαλε από κάτω ένα γερό ύφασμα.

Και το τελευταίο τους παράδειγμα το οποίο αποκτά μια λογικότερη αντιμετώπιση, όχι γιατί το παράδειγμα είναι λόγιο, είναι ένα νεοκλασικό στην Πλάκα, αλλά επειδή οι αναφορές τους, πια γίνονται συγκεκριμένες θεωρητικές αναφορές μέσα από κείμενα για το νεοκλασικό κτίριο, μέσα από κείμενα του Κωνσταντινίδη που τα ξέρουμε, η αντίληψη του πώς συγκροτείται ένα νεοκλασικό σπίτι, λαϊκό νεοκλασικό σπίτι στις περιοχές της Αθήνας παλιότερα.

Αυτά είναι οι καταγραφές τους από διαβάσματα κι από θεωρητικές αναφορές. Η σχέση με το υπαίθριο πάντα, η αντίληψή τους ότι αυτό το σπίτι λειτουργεί τελικά έτσι, δηλαδή σαν ένας φωτεινός διάδρομος, με διαρκείς κόγχες πάνω στο διάδρομο, προφανώς έτσι συμβαίνει και το ξέρετε, αλλά το θέμα είναι ότι ο σπουδαστής το κατάλαβε μέσα από τη διαδικασία και αναπαρήγαγε το αποτέλεσμα μ' αυτό το σχέδιο που του 'φαγε ώρες για να το σχεδιάσει.

Επομένως, μετά απ' αυτό το σχέδιο αποκλείεται να ξεχάσει πια αυτή την ιδιωματική αλήθεια της επαφής του με το συγκεκριμένο κτίριο.

Είναι προφανές ότι το πρόβλημα δεν είναι τα κίτρινα ή τα μπλε βελάκια, αλλά ότι όλες αυτές οι παρατηρήσεις με κάποιο τρόπο, όταν έχει φάει ώρες για να ολοκληρώσει αυτή την πρακτική, είναι πια αλήθειες που τις γνωρίζει και που μπορεί να τις ενσωματώσει στο σχεδιασμό του.

Σ.Σ.: Μικρό κενό λόγω αλλαγής ταινίας.

Είναι χαρακτηριστικό πάντως ότι σε κάποια στιγμή ανακαλύπτουν πράγματα που για τους παλαιότερους θεωρούνταν τελείως προφανή. Δηλαδή, ας πούμε τη σχέση με τον υπαίθριο ή τον ημιυπαίθριο χώρο. Θυμάμαι, όμως, ότι και σε μια αντίστοιχη φάση (δυστυχώς ο κ. Δεκαβάλλας λείπει), αισθάνθηκα έκπληκτος από ένα φεγγίτη που είχε φτιάξει ο κ. Δεκαβάλλας σε ένα μικρό ξενοδοχείο στην Αίγινα.

Έναν περίεργο φεγγίτη πάνω απ' την πόρτα που επέτρεπε ένα διαμπερή αερισμό. Σε μια εποχή που θεωρούσα ότι η καλύτερη λύση για ένα δωμάτιο ξενοδοχείου ήταν ο κλιματισμός. Μου φάνηκε ευφυέστατο και απλούστατο.

Πιθανόν, η διαδικασία εκπολιτισμού μάς κάνει να ξεχάσουμε εναλλακτικές μεθόδους σχεδιασμού οι οποίες εξακολουθούν να μας είναι χρήσιμες. Και μ' αυτή την έννοια δεν τίθεται με κανένα τρόπο το πρόβλημα «κερί ή μη κερί», όπως έλεγε ο συνάδελφος σε κάποια παρέμβαση. Τίθεται μάλλον πρόβλημα της ταυτόχρονης γνώσης του κεριού και κάποιες άλλες εξελιγμένες τεχνολογίες ταυτόχρονα.

Νομίζω ότι εδώ μπορώ να σας αφήσω χωρίς να έχω φάει πάρα πολλή ώρα περισσότερη.

Θα ήθελα απλώς να πω ότι αυτή την εισήγηση την παρουσίασα εγώ, αλλά σ' αυτά τα μαθήματα ήμουν επίσης εκπαιδευόμενος για κάποιο διάστημα, ξεκινώντας ο ίδιος από μια επαγγελματική εμπειρία τελείως διαφορετική, κλασική και συμβατική και χρωστάω πάρα πολλά πράγματα στην ίδια τη δομή των μαθημάτων, τα οποία είχαν καθορισθεί από πάρα πολλά χρόνια, από το συγχωρεμένο το Γιάννη το Λιάπη, από συναδέλφους όπως ο Πώργος ο Παντόπουλος, η Α. Βρυχεία, ο Γιώργος ο Χαϊόπουλος, ο Πώργος ο Παρνούριδης.

Συνάδελφοι με τους οποίους δουλέψαμε αυτά τα χρόνια και δουλέψαμε πάρα πολύ τα τελευταία χρόνια με θέμα την αυθαίρετη περιοχή στο Πέραμα.

Ευχαριστώ.

Πρόεδρος: Ευχαριστούμε τον κ. Μωραϊτή, έφαγε λίγο χρόνο βέβαια, αλλά δεν πειράζει. Πειράζει μόνο ότι ο χρόνος είναι αδυσώπητα περιορισμένος.

Τελευταία εισήγηση είναι του συναδέλφου του Μιχάλη του Σουβατζίδη: «Σύγχρονος οικολογικός τοποκεντρικός σχεδιασμός-Μικροκλίμα στην κατοικία».

Ο Μιχάλης ο Σουβατζίδης, για όσους δεν τον ξέρετε, φαντάζομαι θα τον ξέρετε σχεδόν όλοι, είναι ένας αρχιτέκτονας που δεν ασχολείται μόνο θεωρητικά με το θέμα, αλλά μελετά και κατασκευάζει δεκαετίες τώρα κτίρια με παθητικά ενεργειακά συστήματα, επομένως, είναι ο καταλληλότερος να μας παρουσιάσει το θέμα του.

Βεβαίως, μου ζήτησε πάρα πολύ χρόνο ο οποίος δεν υπάρχει, γι' αυτό θα τον παρακαλέσω όσο μπορεί να συντομεύει, γιατί πρέπει να δώσουμε τη δυνατότητα για κάποια συζήτηση και για το κλείσιμο κι έχουμε μια ώρα μόνο.